

Rektor

Rikard Skårfors
FD, Utbildningsledare
Rektors kansli, Ledningssekretariatet

Regeringskansliet (Finansdepartementet)

Yttrande över betänkandet *En gemensam angelägenhet* (SOU 2020:46)

Stockholms universitet har av Regeringskansliet (Finansdepartementet) anmodats att inkomma med synpunkter på Jämlikhetskommissionens betänkande *En gemensam angelägenhet* (SOU 2020:46). Universitetet avgränsar sina synpunkter till kapitel 8, Utbildningsåren, och kapitel 17, Utbildning och kultur.

Stockholms universitet ställer sig i huvudsak bakom den problembild som presenteras i nämnda kapitel i Jämlikhetskommissionens betänkande och stöder flertalet av de förslag som där läggs fram i syfte att öka likvärdigheten i svensk skola och högre utbildning. Universitetet har dock några kommentarer och synpunkter vilka presenteras i det följande, organiserade utifrån teman.

Begreppen jämlikhet - likvärdighet

Stockholms universitet uppfattar att det finns oklarheter vad gäller användandet av begreppen jämlikhet och likvärdighet i betänkandet. Begreppet likvärdighet nämns och diskuteras utifrån skollagen (s. 301) men utan att relateras till jämlikhet som i övrigt tycks vara det begrepp som kommissionen använder.

Lärarytbildningen

Stockholms universitet uppfattar det samband som diskuteras (ss. 556ff.) mellan skolans elevcentrerade undervisning och behov av mer metodik i lärarytbildningen som svagt förankrat i forskningen. Dikotomin lärarledd – elevcentrerad undervisning är inte tydligt utredd inom utbildningsvetenskaplig forskning. I stället finns stark evidens att den bristande likvärdigheten i elevers måluppfyllelse, mellan skolor och mellan olika socioekonomiska och sociokulturella elevgrupper, snarast förklaras av andra faktorer (t.ex. boendesegregation, skolsegregation och kamrateffekter samt brist på behöriga lärare).

I betänkandet argumenteras att anknytningen till undervisningspraktiken är otillräcklig i lärarytbildningen (s. 605). Stockholms universitet efterlyser ett förtydligande i betänkandet

angående vilka konsekvenser detta bör få för organisation av praktik inom lärarutbildningen, lärarutbildarnas kvalifikationer och personalutbildning för nyutexaminerade lärare.

Stockholms universitet avstyrker rekommendationen (s. 606) att lärarutbildningen koncentreras till färre lärosäten, medan tillgängligheten i övriga landet säkras genom distansundervisning vid filialer eller lärcentrum. Det finns enligt universitetet inget stöd för antagandet att kvaliteten i utbildningen skulle höjas med sådana lösningar.

I betänkandet föreslås att blivande lärare efter halva utbildningen får arbeta halvtid som lärare medan de avslutar sin utbildning (s. 608). Universitetet menar att de blivande lärarna inte får lämnas som halvutbildade lärare vilka med mindre utbildning och lägre lön ska göra ett fullt lärararbete. Det är viktigt att detta arbete kombineras med stöd och handledning och integreras som en del av lärarutbildningen, t.ex. som en del i det föreslagna professionsprogrammet. Ytterligare en möjlighet är att lärosätena får i uppdrag att ta fram utbildningar som är arbetsintegrerade under den senare delen, exempelvis i form av en kompletterande pedagogisk utbildning (KPU).

Betänkandet identifierar lärarkompetens som en lärarutbildningsfråga. Det finns dock ingen diskussion om hur lärarutbildningen specifikt kan stärka blivande lärares förmåga att möta utmaningarna och möjligheterna i en segregerad och desegregerad skola.

Betänkandet förefaller se lärarkompetens framför allt som en fråga om den grundläggande lärarutbildningen. Stockholms universitet ställer sig frågande till att det i betänkandet inte resoneras mer om behov av professionsutveckling och hur det kan tillgodoses, samt kanske också åtgärder för att ge obehöriga lärare en behörighetsgivande utbildning.

Lärarbristen berörs i betänkandet, men det problematiseras inte att de båda problem skolan står inför – att höja lärarutbildningens nivå och öka antalet lärare i skolan – är svåra att lösa samtidigt.

Pedagogik i skolan

Stockholms universitet noterar att det i betänkandet finns en uppfattning om hur undervisningen ser ut i den svenska skolan men att det saknas ett tydligt redovisat empiriskt stöd för denna uppfattning. De slutsatser som betänkandet drar beträffande hur undervisningen tar form i den svenska skolan, bygger i hög grad på resultat från elevenkäten i PISA 2015 (s. 318) som inte omfattar en lärarenkät. Frånvaron av ett lärarperspektiv blir särskilt problematiskt genom de överväganden om att staten i ökad utsträckning bör styra hur undervisningen ska utformas i klassrummet som presenteras (s. 607). Här saknas tydligare överväganden av hur detta ska förverkligas. Svenska lärare har i jämförelse med lärare i många andra länder haft en relativt stor pedagogisk frihet. Stockholms universitet ser detta förtroende för professionen som en positiv faktor för utbildningssystemet och efterlyser försiktighet vad gäller att frångå denna princip.

Eftersom Stockholms universitet uppfattar att det saknas säker kunskap om hur omfattande den pedagogik varit som i betänkandet anges missgynna elever med sämre förutsättningar, finns det god anledning att undersöka detta. Om det stämmer att den typ av metoder som enligt betänkandet har varit så vanligt förekommande försämrat resultaten i skolan, uppfattar universitetet fördjupad forskning och fortbildning som bättre metoder att motverka detta än statliga regleringar av vilken pedagogik som ska användas.

Stockholms universitet menar att frågan om undervisningens metodik, där den mer elevaktiverande (benämns elevstyrd i utredningen) undervisningen anses vara dominerande på bekostnad av elevernas lärande, också behöver kopplas till vilken kunskap och vilka förmågor som bedöms vid betygsättningen.

Det kan vara rimligt att anta att en typ av relativt ostrukturerad undervisning med mycket egenansvar för eleverna har ökat i omfattning i Sverige, men huruvida den har varit den dominerande formen för undervisning är långt ifrån klarlagt. I takt med att de svenska resultaten i PISA-undersökningarna förbättrats skulle man också kunna misstänka att en sådan undervisning minskat i omfattning. Detta ser Stockholms universitet som ett område som det vore viktigt att få mer kunskap om.

Betydelsen av lärarkompetens för elevernas skolresultat är oklar i utredningen då den först (ss. 300f.), på grund av bristande forskningsresultat, endast tillskrivs erfarenhet av yrket och inte utbildningsnivå. Senare (s.305) hävdar man att det i svensk forskning också kunnat visas att formella meriter har betydelse för elevernas skolresultat. Det uppfattar universitetet som något förvirrande.

Mätning av kunskaper, resultatskillnader och skolors kvalitet

I betänkandet nämns PISA, PIRLS och TIMSS som relevanta för att inhämta data kring hur svenska elevers kunskaper utvecklats över tid och skillnader mellan olika grupper av elever (s. 293) men betänkandet förlitar sig till stora delar på resultaten från PISA och delvis PIAAC-undersökningen (s. 297). Stockholms universitet saknar här TIMSS och PIRLS i analysen.

I betänkandet diskuteras den kritik som internationella undersökningarna har fått (s. 293), men det vore motiverat att också nämna hur kritiken bemötts. I sammanhanget skulle det emellertid kunna vara mer relevant att diskutera hur PISA mäter de kunskaper som svenska elever ska ha enligt den svenska läroplanen.

Skillnader mellan kommunala skolor och friskolor

Stockholms universitet uppfattar beredningens förslag (ss. 565ff.) om åtgärder för att motverka skolegregation och förbättra likvärdigheten mellan regioner och skolor som goda. Forskning visar dock att det krävs mer långtgående åtgärder för att komma till rätta med detta problem (jfr SOU 2020:28). Bland annat kan friskolor och kommunala skolor ges övergripande riktlinjer och uppdrag att motverka skolegregation och öka likvärdigheten.

Välfärdsutredningen. föreslog i sitt betänkande (SOU 2016:78) regler kring hur vinster i friskolor skulle regleras. Detta ämne berörs inte alls av Jämlikhetskommissionen.

I betänkandet noteras att de fristående skolorna har ett något högre meritvärde än de offentliga, vilket kan bero på antingen högre kvalitet i undervisningen eller på selektion och kamrateffekter (s. 348). Här kan data från PISA-undersökningarna stödja uppfattningen att konkurrensen mellan olika skolor inte är så värdefull att det finns anledning att på olika sätt subventionera friskolorna.

Utrikesfödda elever

Tidigare diskussioner kring åtgärder för utrikesfödda elever har i mycket handlat om hur de ska få stöd att lära sig svenska. Dessa typer av åtgärder tas upp i relativt liten utsträckning i betänkandet. I detta sammanhang kan det vara aktuellt att referera till en doktorsavhandling vid Stockholms universitet (Reierstam, 2020) där det kunde konstateras att sådana problem i mycket beror på oklar policy kring hur lärare bedömer prov som utförs av elever som inte har svenska som modersmål.

Stockholms universitet saknar också överväganden av hur övergången mellan utbildningssystemen är organiserad och reglerad för utrikesfödda elever. De placeras ofta baserat på sin biologiska ålder snarare än kunskapsnivå och förväntas på kort tid minska sitt kunskapsgap och gå vidare till nästa nivå i systemet. Utvärderingen saknar kommentarer kring hur man hanterar detta problem.

Pedagogisk forskning

Stockholms universitet utläser att Jämlikhetskommissionen i viss mån ställer sig kritisk till pedagogisk forskning (s. 555). Universitetet uppfattar det som oklart vilka som står bakom kritiken, vad som kritiseras och vad kritiken grundar sig på, och ser det som angeläget att skapa forum för en dialog där dessa kritiska synpunkter kan diskuteras.

Universitetet vill förtydliga att pedagogik som ämne inte bara handlar om skola, utan också om utbildning, lärande och förändringsprocesser i andra sammanhang. Skolforskning bedrivs inte bara inom pedagogikämnet utan också inom andra ämnen. Lärarutbildningarna bedrivs heller inte enbart av de pedagogiska institutionerna vid universitet och högskolor utan involverar i regel ett stort antal olika institutioner. I betänkandet skrivs om "lärarhögskolor", men i dag är ju lärarutbildningarna en integrerad del av högskolor och universitet.

En lösning på de brister som den pedagogiska forskningen anses ha är enligt betänkandet att öka anslagen till "den praktikanknutna forskningen om förskola och skola, med ett kompensatoriskt perspektiv" (s. 608). Vad detta innebär framgår dock inte entydigt. Stockholms universitet välkomnar initiativ för att stärka den pedagogiska forskningen. Betänkandet menar att vissa förbättringar dock har skett under senare år vad det gäller den

praktikanknutna forskningen ”bland annat genom tillkomsten av ett skolforskningsinstitut” (s. 555). Här ser universitetet det som lämpligt att också se över vilka resurser detta institut har.

Stockholms universitet välkomnar således en dialog om pedagogisk forskning, men menar att den även bör handla om vilka möjligheter som erbjuds för att bedriva sådan forskning.

För att stödja praktikinära forskning lyfts också en idé om skolkonsulter fram (s. 604). Universitetet efterlyser en ökad tydlighet vad gäller vilken roll, vilka resurser, vilka kompetenser och vilken utbildning dessa konsulenter är tänkta att ha.

Regionalisering

Betänkandet förordar en ökad statlig styrning av skolan och presenterar regionala strukturer som ett sätt att uppnå detta. En regionalisering av Skolverket föreslås (s. 569). Hur detta ska relateras till Skolinspektionen utvecklas inte vidare. Här efterlyser Stockholms universitet starkare historieförskrivning som stöd. Till exempel nämns länskolnämnderna, men det diskuteras inte vidare varför dessa avskaffades. Innan en regionalisering genomförs vore det enligt universitetet önskvärt med en tillbakablick på drivkrafterna bakom decentraliseringen av skolan.

Obligatorisk förskola

Ett viktigt och omfattande förslag är att på sikt göra förskolan obligatorisk från 3 års ålder. Detta förslag ska dock utredas vidare enligt betänkandet (s. 598). Något om tidsperspektiven för detta nämns inte, men universitetet uppfattar det som önskvärt att detta kan utredas och omsättas relativt snabbt, då en sådan åtgärd kan visa sig ha stor betydelse för att ge barn och ungdomar en likvärdig utbildning.

Studie- och yrkesvägledning

Stockholms universitet är positivt till utredningens förslag (s. 603) att stödja förslagen i SOU 2019:4 att höja ambitionsnivån vad gäller skolors arbete med studie- och yrkesvägledning. Som utredningen framhåller är det en angelägen fråga att utveckla skolors arbete med studie- och yrkesvägledning, inte minst för att motverka begränsningar i studie- och yrkesval relaterade till social bakgrund och kön.

Genomströmning och skolfrånvaro

Utredningen behandlar 2011 års gymnasiereform (s. 338) vars syfte var att öka genomströmningen i gymnasieskolan. Som utredningen visar har det tvärtom skett en kraftig minskning av genomströmningen i gymnasieskolan. Stockholms universitet saknar ett tydligt förslag i denna angelägna fråga i betänkandet.

I problembeskrivningen ”Problem och diagnos” (ss. 552ff.) saknas ett tydliggörande av att det svenska skolsystemet inte erbjuder en samlad insyn i vilka elever som är närvarande i skolan

och vilka som missar delar av sin skolgång på grund av frånvaro. Problemet har analyserats i SOU 2016:94, Skolverket 2015 och Skolinspektionen 2015. Det är känt att elever som missar del av sin skolgång presterar sämre i skolan (och förmodligen även mår sämre). Stockholms universitet efterlyser mer kunskap om skolfrånvaro och olika aktörers roller i att skapa trygga skolor och utvecklandet av ett systematiskt kvalitetsarbete för minskad frånvaro.

Pandemin och utbildningsskulden

Något som helt saknas i betänkandet är diskussioner kring vilka effekter den pågående pandemin kommer att få för utbildningen och jämlikheten. På samma sätt som en vårdskuld håller på att byggas upp, är också en utbildningsskuld under uppbyggnad. Denna utbildningsskuld är inte jämnt fördelad. Här kommer behövas en rad åtgärder för att undvika att den bristande jämlikhet som finns idag blir ännu mer omfattande efter pandemin. Det ser Stockholms universitet som en angelägen jämlikhetsfråga.

Högre utbildning

Utredningen konstaterar (s. 340) att kön och social bakgrund är dominerande variabler bakom valet av utbildning. Unga män på landsbygden är minst intresserade av högre utbildning. Inför höstterminen 2019 var andelen kvinnliga antagna till landets högskolor 62 procent. Forskning visar dock att geografisk närhet till utbildningsanstalter kan locka fler och delvis nya grupper att utbilda och vidareutbilda sig. Stockholms universitet medger att detta är ett problem, men ställer sig ändå avvisande till betänkandets rekommendation om en sammanhållen strategi för distansutbildning (s. 620) med understöd av lokala lärcentrum (s. 621). Detta då universitetet anser att frågor om genomförande av högre utbildning självständigt bör styras av universitet och högskolor. Ytterligare resurser till verksamheten välkomnas, men inte genom öronmärkta särlösningar.

Detta beslut är fattat av rektor, professor Astrid Söderbergh Widding, i närvaro av prorektor, professor Clas Hättstrand, och tillförordnad universitetsdirektör Åsa Borin. Studeranderepresentanter har informerats och haft tillfälle att yttra sig. Övrig närvarande har varit Ulf Nyman, Ledningssekretariatet (protokollförare). Föredragande i ärendet har varit utbildningsledare Rikard Skårfors.